

Međunarodni naučni simpozij

BAUHAUS U ŽIVOTU I DJELU

SELMANA SELMANAGIĆA

B
A
U
C
H
A
U
S

Bauhaus
Networking Ideas
and Practice
Umrežavanje ideja
i prakse

AKADEMIJA LIKOVNIH
UMJETNOSTI SARAJEVO

Međunarodni naučni simpozij

**BAUHAUS U ŽIVOTU I DJELU
SELMANA SELMANAGIĆA**

Sarajevo, 23. oktobra 2014.
Akademija likovnih umjetnosti u Sarajevo

Sarajevo, 2014.

SADRŽAJ

Program.....	6
UVOD.....	8
Andrea Contursi	
GRADSKA GUSTOĆA KAO GARANT JEDNAKOSTI: SELMANAGIĆ, HILBERSEIMER I BAUHAUSOVA ŠKOLA URBANOG DIZAJNA.....	12
Aida Abadžić Hodžić	
RECEPCIJA BAUHAUSA U DDR-U: OD "DEBATE PROTIV FORMALIZMA" DO OBRATA KA FUNKCIONALNOM DIZAJNU: ULOGA I ZNAČAJ SELMANA SELMANAGIĆA.....	13
Leonie Baumann	
SELMAN SELMANAGIĆ: „SVAKO IMA IDEJU ZA DIZAJNIRANJE SVIJETA“	14
Steffen Schuhmann	
O MOM STOLU, MOJOJ STOLICI I KUĆI U KOJOJ ŽIVIM – KAKO SAM UPOZNAO SELMANAGIĆA.....	15
Barbara Sterle Vurnik	
NASLIJEDE BAUHAUSA I AVGUSTA ČERNIGOJA TE NJIHOVO DJELOVANJE U SAVREMENIM PRAKSAMA.....	16
Jadranka Vinterhalter	
ARHIVI KAO ČUVARI MEMORIJE I REFERENTNI IZVORI U ISTRAŽIVANJU BAUHAUSA I NJEGOVIH UTJECAJA.....	18
Antonija Mlikota	
O TRAŽENJU OPIPLJIVIH ZNAČENJA KROZ MATERIJU: PRIČA O OTTI BERGER.....	19

Karin Šerman, Nataša Jakšić, Dubravko Bačić	
BAUHAUSOVSKA MISAO U POSLIJERATNOM OPUSU GUSTAVA BOHUTINSKOG.....	21
Fehim Hadžimuhamedović	
STANDARDIZACIJA, IZOTROPNI PROSTOR I UGAONI PROZOR: BAUHAUSOVSKO NASLIJEDE U BOSNI I HERCEGOVINI U ARHITEKTURI PRIJE I POSLIJE II SVJETSKOG RATA.....	22
Peter Peer	
„SVA ARHITEKTURA PROSTORNA JE UMJETNOST“: SKICA ARHITEKTONSKOG DJELA HUBERTA HOFFMANNNA	24
Vesna Meštrić	
BAUHAUS KAO OBRAZOVNI MODEL: PRIMJERI NASTAVNIH PROGRAMA POSLIJE 1945.....	25

UČESNICI

Prof. dr. Aida Abadžić Hodžić, Filozofski fakultet u Sarajevu
Leonie Baumann, Kunsthochschule Berlin-Weißensee
Dr. Andrea Contursi, Köln
Prof. dr. Fehim Hadžimuhamedović, Akademija likovnih
umjetnosti u Sarajevu
Dr. Antonija Mlikota, Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru
Vesna Meštrić, Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu
Dr. Peter Peer, Universalmuseum Joanneum, Graz
Prof. Steffan Schuhmann, Kunsthochschule Berlin-Weißensee
Barbara Sterle Vurnik, Muzej Škofja Loka
Prof. dr. Karin Šerman, Arhitektonski fakultet u Zagrebu
Jadranka Vinterhalter, Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu

Program

MEĐUNARODNOG NAUČNOG SIMPOZIJA “BAUHAUS U ŽIVOTU I DJELU SELMANA SELMANAGIĆA”

Četvrtak, 23. oktobra 2014.

Akademija likovnih umjetnosti u Sarajevu

9.30-10.00

Prijem i registracija učesnika

10.00-10.30

Pozdravna riječ i otvaranje Simpozija

Prof. Amela Hadžimejlić Kečo,
dekanesa Akademije likovnih
umjetnosti u Sarajevu

Salmir Kaplan, ministar kulture
i sporta Federacije Bosne i
Hercegovine

Eva Brunović, načelnica Službe
za muzejsko-galerijsku i likovnu
djelatnost pri Ministarstvu kulture
Republike Hrvatske

Prof. dr. Ugo Vlajsavljević, prorektor
za međunarodnu saradnju
Univerziteta u Sarajevu

10.30 - 13.00

PRVI TEMATSKI BLOK:

**Selman Selmanagić i tradicija
Bauhausa u kontekstu
DDR-a - Izazovi i modaliteti
receptije / Bauhaus u osvjet
stogodišnjice (1919-2019):
Između utopije i novih vizija?**

(Moderator: prof. dr. Fehim
Hadžimuhamedović, Akademija
likovnih umjetnosti u Sarajevu)

10.30-11.00

Dr. Andrea Contursi, dipl. ing., Köln
Gradska gustoća kao garant
jednakosti: Selmanagić, Hilberseimer
i Bauhausova škola urbanog dizajna

11.00-11.30

Prof. dr. Aida Abadžić Hodžić,
Filozofski fakultet u Sarajevu
Recepcija Bauhausa u DDR-u:
Od „debate protiv formalizma“ do
obrata ka funkcionalnom dizajnu:
Uloga i značaj Selmana Selmanagića

11.30-12.00

Leonie Baumann,
Kunsthochschule Weißensee, Berlin
Restauracija aule KHS Weißensee
Selmana Selmanagića (1956-2012)

12.00-12.30

Prof. Steffen Schuhmann,
Kunsthochschule Weißensee, Berlin
O mom stolu, mojoj stolici i kući u
kojoj živim – kako sam upoznao
Selmanagića

12.30-13.00

Barbara Sterle Vurnik,
Muzej Škofja Loka
Baština Bauhausa i Avgusta
Černigoja i njeno naslijeđe u
suvremenim praksama

13.00-14.00

Ručak, kafe-pauza

14.00-15.00

Prezentacija Baunet studentskih
radionica – Galerija Akademije
likovnih umjetnosti u Sarajevu,
studentske klase

Akademija likovnih umjetnosti u
Sarajevu, Odsjek za grafički dizajn
Razgovor sa Selmanom
Selmanagićem

Voditelji radionice: prof. Amra
Zulfikarpašić, van. prof. Bojan
Hadžihalilović, van. prof. Dalida
Karić-Hadžiahmetović

Akademija likovnih umjetnosti u
Sarajevu, Odsjek za produkt dizajn
Naslijeđe Bauhausa danas -
eksperimenti iz radionice
Voditelji radionice: van. prof. Salih
Teskeredžić, doc. Jasna Mujkić

Arhitektonski fakultet u Sarajevu,
Katedra za teoriju i historiju
arhitekture

Bauhaus paradoks: Racionalna
utopija - Otvoreni javni prostor
ispred Pozorišta mladih u Sarajevu
Voditelji radionice: Doc. dr. Aida
Idrizbegović-Zgonić, DI Azra
Suljić, MSc.

Filozofski fakultet u Sarajevu,
Katedra za historiju umjetnosti
“Arhitektura izvan četiri zida”:
Selmanagić i Bauhaus danas
Voditelj radionice: prof. dr. Aida
Abadžić Hodžić

15.00-19.00

DRUGI TEMATSKI BLOK:

Studenti iz Kraljevine Jugoslavije
na Bauhausu i izvori za proučavanje
njihovih opusa / Bauhaus u
modernoj i savremenoj arhitekturi i
obrazovnim modelima BiH i Evrope

(Moderator: prof. dr. Aida Abadžić
Hodžić, Filozofski fakultet u
Sarajevu)

15.00-15.30

Jadranka Vinterhalter, Muzej
suvremene umjetnosti u Zagrebu
Arhivi kao čuvari memorije i
referentni izvori u istraživanju
Bauhausa i njegovih utjecaja

15.30-16.00

Dr. Antonija Mlikota, Odjel za povijest
umjetnosti Sveučilišta u Zadru
“O traženju opipljivih značenja kroz
materiju”: Priča o Otti Berger

16.00-16.30

Prof. dr. Karin Šerman, doc. dr.
Nataša Jakšić, mr. Dubravko Bačić,
Arhitektonski fakultet u Zagrebu
Bauhausovska misao u poslijeratnom
opusu Gustava Bohutinskog

16.30-17.00

Kafe-pauza

17.00-17.30

Prof. dr. Fehim Hadžimuhamedović,
Akademija likovnih umjetnosti
u Sarajevu
Standardizacija, izotropni prostor i
ugaoni prozor: Bauhausovsko naslijeđe
u Bosni i Hercegovini u arhitekturi prije
i poslije II svjetskog rata

17.30-18.00

Dr. Peter Peer, Universalmuseum
Joanneum, Graz
“Sva arhitektura prostorna je
umjetnost”: Skica arhitektonskog
djela Huberta Hoffmanna

18.00-18.30

Vesna Meštrić, Muzej suvremene
umjetnosti u Zagrebu
Bauhaus kao obrazovni model:
Primjeri nastavnih programa
poslije 1945.

18.30-19.00

Diskusija, zaključenje Simpozija

UVOD

Bauhaus – umrežavanje ideja i prakse (BAUNET) međunarodni je naučno-istraživački, edukativni i izlagački projekt u kojem sudjeluju muzejsko-galerijske, univerzitetske i naučne institucije iz četiri evropske zemlje: Austrije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije. Primarni cilj ovog projekta jeste istražiti, naučno valorizirati i predstaviti opuse umjetnika središnje i jugoistočne Evrope, s naglaskom na prostor bivše Jugoslavije, a koji su se školovali na znamenitoj školi za arhitekturu, dizajn i vizualne umjetnosti – Bauhaus (1919–1933). Nositelj ovog projekta je Muzej suvremene umjetnosti iz Zagreba, a suorganizatori su Universalmuseum Joanneum iz Graza, Akademija likovnih umjetnosti iz Sarajeva i Loški muzej iz Škofja Loke.

Prvi sadržaj ovog projekta bio je međunarodni simpozij održan u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu, u novembru 2012. godine. Vrijednost i značaj ovog projekta prepoznala je i Evropska unija i on se od oktobra 2013. godine realizira uz potporu EU programa Kultura (2007–2013), i to kroz simpozije, naučne konferencije, izložbe, radionice, digitalizaciju umjetničke i arhivske građe, stvaranje BAUNET portala i baze podataka kao središnje, referentne tačke za buduća istraživanja o ovoj temi. Simpozij u Loškom muzeju u Škofjoj Loki, pod nazivom August Černigoj i naslijeđe eksperimentalnih praksi, održan u aprilu 2014. Godine, bio je sljedeći korak u upoznavanju s opusom studenata Bauhausa iz nekadašnje Kraljevine Jugoslavije.

Naučni simpozij Bauhaus u životu i djelu Selmana Selmanagića na Akademiji likovnih umjetnosti u Sarajevu u središtu svoga zanimanja ima život, opus i akademsku karijeru Selmana Selmanagića (Srebrenica, 1905. – Berlin, 1986.), jedinog studenta ove slavne škole porijeklom iz Bosne i Hercegovine, a koji je diplomirao na Odsjeku za arhitekturu Bauhausa u Dessau 1932. godine. Selman Selmanagić ujedno je i jedino ime iz Bosne i Hercegovine koje se u

prvoj polovici 20. stoljeća izravno veže uz evropsku umjetničku avangardu. Mies van der Rohe, Josef Albers, Wassily Kandinsky, Paul Klee, Hannes Meyer, Ludwig Hilberseimer – samo su neka od imena Selmanagićevih slavnih profesora tokom školovanja u periodu 1929–1932. Duh Bauhausa – otvorenost za istraživanje i eksperiment, samostalno iznalaženje rješenja, društvena odgovornost umjetnosti i arhitekture, socijalna osjetljivost, timski rad, interakcija različitih oblasti i disciplina, kozmopolitizam i antifašizam – trajno su obilježili njegov stvaralački put i životna uvjerenja.

Selman Selmanagić bio je jedno od vodećih imena u poslijeratnoj obnovi Berlina, gradu u koji se vratio u osvit Drugog svjetskog rata, nakon boravka i rada na Bliskom Istoku, i to kako bi učestvovao u radu ilegalnih komunističkih ćelija. Bio je član slavnog Kolektiva za planiranje obnove Berlina, koji je predvodio Hans Scharoun, a u kojem je bio zadužen za planiranje objekata iz oblasti kulture i sporta te za zaštitu spomenika kulture (1945–1950). Godine 1950. imenovan je za profesora na uglednoj Umjetničkoj školi Weißensee (tadašnjoj Visokoj školi za primijenjene umjetnosti), gdje je bio voditelj Odjela za arhitekturu punih dvadeset godina te gdje je trajno utjecao na generacije studenata specifičnom metodologijom rada i nastavnim sadržajima koji su pružali otpor dominantnom sorealističkom stilu, u jeku “debate protiv formalizma”. Suradnja s Njemačkim radionicama namještaja iz Dresden-Helleraua uzdigla ga je među klasike dizajna DDR-a.

Životna priča Selmana Selmanagića utjelovljenje je bauhausovskog ideala “življenja-u-vremenu”: mladić koji, bez znanja njemačkog jezika i bez ikakve potpore, tek sa završenim majstorskim ispitom iz stolarskog zanata te porijeklom iz malenog bosanskohercegovačkog grada, početkom 20. stoljeća stiže u nepoznat grad i diplomira na vodećoj umjetničkoj školi

evropske avangarde, postajući, pritom, uvjereni antifašist i borac za slobodu, a potom jedno od središnjih imena arhitekture i dizajna DDR-a, kao i ugledni profesor, angažiranog pristupa arhitekturi, umjetnosti i društvenoj stvarnosti.

U osvit stogodišnjice od svog osnutka, najutjecajnija umjetnička škola 20. stoljeća potaknula je, posljednjih godina, i niz značajnih izlagačkih projekata širom svijeta. Nakon rušenja Berlinskog zida i izmijenjene političke karte savremene Evrope, iznova se i u novom svjetlu propituje naslijeđe Bauhauusa, njegove edukativne, umjetničke i duhovne vrijednosti, a time u fokus naučnog zanimanja dolaze i umjetničke sredine jugoistočne Evrope, čiji su studenti, također, doprinijeli multikulturalnom i otvorenom karakteru ove škole, a čije su se temeljne pedagoške vrijednosti oblikovale upravo u susretu različitih kulturnih i duhovnih tradicija. Pitanje baštine Bauhauusa živo je i na njenim izvorima: u Njemačkoj ono je osobito aktualizirano nakon ponovnog ujedinjenja države, pri čemu je osobita pažnja posvećena recepciji Bauhauusa u Istočnoj Njemačkoj. Ovim mjesto i uloga Selmana Selmanagića u modernoj i savremenoj evropskoj arhitekturi dobiva na novom značaju, te se otvaraju mogućnosti njihovog sagledavanja u širem problemskom kontekstu.

U Sarajevu je, povodom obilježavanja stogodišnjice od početka Prvog svjetskog rata, već održan veliki broj naučnih skupova, konferencija, izložbi i okruglih stolova. Simpozij posvećen Selmanu Selmanagiću i Bauhausu ovim događajima pristupa na drugačiji način. I Bauhaus je vezan uz Prvi svjetski rat: ova škola, kako je to u jednom pismu iz 1963. godine zapisao njen utemeljitelj Walter Gropius (1883–1969), razvila se iz “osjećaja duboke depresije koja je bila rezultat izgubljenog rata i potpunog sloma intelektualnog i ekonomskog života, ali i, s druge strane, gorljive nade i želje da se iz tih ruševina sagradi nešto novo”. Jedna nova vizura, ispunjena optimizmom i budućnosnom

projekcijom iz koje je ova škola izrasla, čini to da je Bauhaus i danas mnogo više od tek umjetničke škole. O svim ovim pitanjima bit će riječi na prvom naučnom skupu o Selmanu Selmanagiću u Sarajevu, kao i na izložbi koja je, kao dio projekta BAUNET, planirana u Sarajevu 2015. godine. U želji da istaknemo osobiti značaj pedagoškog opusa Selmana Selmanagića, integralni dio ovog simpozija čine i radionice studenata dizajna i arhitekture Univerziteta u Sarajevu, a na kojima će se kroz seriju radova i prezentacija promišljati naslijeđe i izazovi Bauhauusa u savremenom dobu.

Prof. dr. Aida Abadžić Hodžić

Andrea Contursi

GRADSKA GUSTOĆA KAO GARANT JEDNAKOSTI: SELMANAGIĆ, HILBERSEIMER I BAUHAUSOVA ŠKOLA URBANOG DIZAJNA

Selmanagić je pripadao grupi arhitekata i urbanista strogo povezanih jednih s drugima kroz čvrstu profesionalnu mrežu.

U godinama između 1920. i 1950. kolektivno su radili na zajedničkom cilju: stvaranju životnog okruženja za čovjeka 20. stoljeća. Ovu grupu arhitekata tokom godina različito su nazivali: „Der Ring”, njemačkom delegacijom na CIAM-u (Međunarodnom kongresu moderne arhitekture) 1933. godine, kao i „Freitagsgruppe”.

Ovoj grupi, između ostalog, pripadali su Gropius, Mies, Sharoun, Hilberseimer i sam Selman Selmanagić. Ove arhitekate i urbaniste imali su zajedničku želju da osmisle dizajn kao sredstvo za osiguravanje socijalne jednakosti. U duhu krilatice Hannesa Meyera, a koja glasi „masovne potrebe umjesto luksuznih potreba”, sanjali su o generalnom pristupu dizajnu, s konačnim ciljem prevazilaženja ograničenja dizajna pojedinačnih objekata, postižući, umjesto toga, viši nivo integriranog okolišnog i socijalnog planiranja.

Moderni grad CIAM-a bio je instrument za osiguravanje socijalne jednakosti ključnim pitanjem reguliranja urbane gustoće i njenog odnosa s proizvodnim ciklusima, infrastrukturnim mrežama i socijalnim aktivnostima. Ovo je bio veliki – nažalost izgubljeni – izazov moderne u urbanom planiranju. Kao dio ove grupe progresivnih urbanista Selmanagić je imao priliku upijati ovakve ideje u svojim formativnim godinama za vrijeme Bauhauusa pod mentorstvom Ludwiga Hilberseimera – u to vrijeme profesora za urbanizam na Bauhausu u Dessauu – a kasnije i kao član Kolektiva za planiranje („Planungskollektiv”), koji je pod vodstvom Hansa Scharouna bio zadužen za redizajniranje novog Berlina nakon završetka Drugog svjetskog rata.

12

U današnje vrijeme, s jedne strane, svjedočimo sve većem uspjehu pomodnog modernog dizajna, dok, s druge strane, moramo ogorčeno primijetiti to da se čini kako visokokvalitetni životni prostori trenutno još uvijek predstavljaju privilegiju iznimno malog dijela svjetske populacije.

U vrijeme svjetske okolišne krize i rastuće socijalne nejednakosti moderni san o integriranom okruženju i socijalnom planiranju kao ključ za jednakost, stoga, zadržava svoju fascinantnost.

13

Aida Abadžić Hodžić

RECEPCIJA BAUHAUSA U DDR-U: OD “DEBATE PROTIV FORMALIZMA” DO OBRATA KA FUNKCIONALNOM DIZAJNU: ULOGA I ZNAČAJ SELMANA SELMANAGIĆA

Recepcija Bauhauusa i arhitekture modernizma reflektira modalitete oblikovanja, interpretiranja i reprezentacije državnog identiteta Demokratske republike Njemačke (DDR) u hladnoratovskom kontekstu kroz jezik arhitekture i umjetnosti. U prvim poslijeratnim godinama (1945–1950) odnos prema Bauhausu bio je pozitivan i na istočnoj i na zapadnoj strani, a Bauhaus je bio istican kao paradigma antifašističke kulture uz koju su se željele vezati obje Njemačke. Ovaj period korespondira s učešćem Selmana Selmanagića u radu Kolektiva za planiranje (*Planungskollektiv*), i to u funkciji voditelja Odjela za planiranje izgradnje i obnove kulturnih i sportskih objekata i zaštitu spomenika. Početak pedesetih godina 20. stoljeća (1950–1955) u DDR-u obilježen je tzv. „debatom protiv formalizma” i snažnim utjecajem sovjetskog modela, a koji je odredio negativnu recepciju Bauhauusa i oživljavanje historijskih stilova gradnje, pri čemu su, u hladnoratovskom kontekstu suprotstavljenih blokova, modernistički principi i tehnike oblikovanja tumačeni kao modeli zapadnjačkog imperijalizma. U ovom periodu značajan broj

nekadašnjih bauhausovaca napušta DDR i/ili mijenja stil gradnje, prema napucima vodeće političke partije – Partije socijalističkog jedinstva (SED). Paradigmatski primjer ovog perioda jeste izgradnja poznate Aleje Staljina u Istočnom Berlinu. Svojevrsno „labavljenje“ rigidne staljinističke doktrine postepeno započinje nakon Staljinove smrti, ali dominantnije tek početkom šezdesetih godina 20. stoljeća, kada se, nakon usvajanja tzv. Sedmogodišnjeg ekonomskog plana (1959–1966), DDR trebao transformirati u moderno, industrijsko i potrošačko društvo i kada je trebalo osnažiti program ubrzane stanogradnje. Ponovno pristajanje uz moderni dizajn i arhitekturu imalo je sasvim jasne ekonomske uzroke, što pokazuju i modeli serijskog namještaja Selmana Selmanagića nastali u suradnji s radionicama u Dresden-Hellerau. Poseban značaj u očuvanju izvorne tradicije Bauhauusa u DDR-u imali su nastavni planovi i programi u pojedinim umjetničkim školama (Stam-Selmanagić: Berlin- Weißensee; Kelm-Reißmann: Halle; Max Bill-Ulm...).

Leonie Baumann

SELMAN SELMANAGIĆ: „SVAKO IMA IDEJU ZA DIZAJNIRANJE SVIJETA“

Neposredno nakon što je Mart Stam postao dekan Visoke likovne škole Berlin-Weißensee, imenovao je arhitektu Selmana Selmanagića za profesora i voditelja Odsjeka za arhitekturu 1950. godine. Obojica su stekli iskustvo u školi Bauhauusa prije Drugog svjetskog rata: Mart Stam kao predavač, a Selman Selmanagić kao student, prije nego što su školu zatvorili fašisti.

Visoka likovna škola u Weißenseeu osnovana je tek četiri godine prije toga i oba arhitekta imali su ideje o uspostavljanju nove vrste škole u tradiciji Bauhauusa. Dok je Mart Stam morao otići usljed političkih razlika 1952. godine, Selman Selmanagić ostao je i podučavao u školi sve do 1970. godine. Zajedno sa studentima odgovoran je za dodatnu zgradu

koja je realizirana 1956. godine, uključujući novo predvorje, glavnu zgradu za različite odsjeke škole, menzu i aulu.

Aula i manja sala ispred bile su zatvorene tri godine prije nego što je ovaj dio zgrade ponovo otvoren nakon dvogodišnje faze renoviranja 2012. godine. Godinu dana kasnije obnovljena je menza. Oba projekta izgradnje bili su skupi i intenzivni procesi zaštićeni kao berlinski historijski spomenici. Ali, sada je blago likovne škole očigledno svakome ko radi i ko posjećuje ovu visoku školu u Weißenseeu. Kompleks Visoke škole u Weißenseeu jedini je Selmanagićev arhitektonski primjer koji još uvijek postoji u Njemačkoj.

Leonie Baumann pružit će uvod u viđenje zgrade, ideje i snažnog učinka djela Selmana Selmanagića, i to tako što će pokazati detaljne prikaze zgrade prije i poslije restauracije.

Steffen Schuhmann

O MOM STOLU, MOJOJ STOLICI I KUĆI U KOJOJ ŽIVIM - KAKO SAM UPOZNAO SELMANAGIĆA

U septembru 2001. godine Axel Watzke, Christian Lagé i ja osnovali smo naš studio za dizajn. Odnijeli smo naša dva Macintosh-G4 računara u prizemlje uredske zgrade koju je Visoka likovna škola Berlin-Weißensee iznajmila kao atelje za studente. Snalazili bismo se za ono što nam je osim računara bilo potrebno. Visoka škola upravo je otvarala novu zgradu s radionicama. Prikupljen je novi mobilijar, staro je izdvojeno. Na kiši koja je sipila Christian i ja izvukli smo veliki drveni sto iz kontejnera za kabasti otpad. Godinama smo sjedili za tim stolom. Prvo u studiju, kasnije u kući u kojoj je naš atelje. Danas stoji u mojoj radnoj sobi. Upravo pišem za njim. Godine 2008., zajedno s Hannom Bauhoff, novinarkom koja izvještava o dizajnu, intervjuirao sam niz vremesnih dizajnera iz DDR-a. Intervjui su

se odvijali na posebnom mjestu – u muzejskom depou na rubu Berlina, gdje se čuva dizajn-zbirka bivše istočnonjemačke Službe za industrijsko oblikovanje. Prije nego što smo započeli intervju, prošetali smo s dizajnerima među nizom regala. Jedan od njih, Clauss Dietel, tada je otkrio jednu stolicu sa zaobljenim naslonjačem i kratkim naslonima za ruke. Zgrabio ju je i poželio je tokom intervju sjediti na toj stolici: rekao je da je to jedna od takozvanih stolica za seminare. Tokom cijelog svog studija u Weißenseeu sjedio je upravo na ovakvim stolicama. Nekoliko sedmica kasnije, na aukciji na eBayu kupio sam stolicu za seminare za 60 EUR-a. To je stolica na kojoj upravo sjedim.

Od oktobra 2014. godine predajem na Visokoj umjetničkoj školi Berlin-Weißensee. Školsku zgradu izgradio je Selmanagić. Škola se u svom nastavnom planu i programu i u svom samoshvatanju poziva na Bauhaus. Ali ne i na Selmanagića. Umjesto toga, društvo pokrovitelja škole zove se po pripadniku Bauhause Martu Stamu – čak na fakultetu postoji i prostorija koja je nazvana po njemu. U svom referatu izlagat ću o tome kako je došlo do ovoga i kako sam saznao ko je osmislio moju stolicu i moj sto.

Barbara Sterle Vurnik

NASLIJEĐE BAUHAUSA I AVGUSTA ČERNIGOJA TE NJIHOVO DJELOVANJE U SAVREMENIM PRAKSAMA

Avgust Černigoj 1924. godine na svojoj prvoj konstruktivističkoj izložbi u Srednjoj tehničkoj školi u Ljubljani izložio je neka ključna konstruktivistička djela, na koja je neizbrisivo utjecalo njegovo iskustvo, a koje je doživio u međunarodnoj školi za arhitekturu, dizajn i vizualnu umjetnost Staatliches Bauhaus u Weimaru, gdje je bio primljen početkom iste godine. Nažalost, serija ovih djela nije se očuvala. Tokom 1927. godine u paviljonu u Ljudskom vrtu u Trstu bio je izložen još jedan slovenski avangardni rad, grupni Tržaški konstruktivistički ambijent, koji je isto tako nastao pod utjecajem

Bauhause i čiji je nosilac bio i sam Černigoj. Ni ovaj rad nije se očuvao. Ubrzo nakon toga došlo je do općeg pada avangarde, a nakon čega kod nas nastupa više od 30 godina šutnje o njihovom postojanju. Proces kasnijeg ponovnog prepoznavanja, oživljavanja, očuvanja i referencijske slovenske „prekinute historije“ (prim. cit.: Moderna galerija, 2006) bio je dugotrajan i još traje, a djelomično je već uspio povratiti uspomenu na naslijeđe avangarde, Bauhause i Černigoja. Postao je značajna činjenica u slovenskoj historiji umjetnosti, u kojoj je ključnu i odgovornu ulogu morao odigrati i muzej, zbog čega je fokus na muzeološki aspekt oživljavanja jedne skoro izgubljene historije postao još važniji. Budući da su baš navedeni Černigojevi radovi bili značajan dio ovog procesa, možemo ih pratiti sve od njihovog nastanka, zaborava, rekonstrukcije do savremenih interpretacija i konačne muzealizacije, pri čemu upravo na njihovom slučaju pokušava se osvijetliti opća problematika procesa rehabilitacije slovenskog avangardnog naslijeđa.

Slovenska avangarda danas ima mjesto u stalnim muzejskim zbirkama, a čime stječe veću mogućnost snažnijeg zapisa u kolektivnoj memoriji, koja tu, nasreću, ne završava. Naime, utjecaj nasljedstva nastavlja se, seže sve do najnovijih implementacija u savremene umjetničke prakse, a time one postaju predmet buduće historije. Zato je potrebno zaustaviti se i na ovoj značajnoj tački, odnosno na dva slučaja. U njima se, naime, spajaju prošlost i sadašnjost, te tako nastaje ključna platforma potencijalnih veza s historijskom avangardom u budućnosti. Prvi slučaj zasigurno je razvikani umjetnički, historijski i tehnološki značajni projekt umjetnika Dragana Živadinova, koji se neposredno odnosi na interpretiranje Černigojevog naslijeđa. Drugi zanimljiv slučaj preispituje koncepte samog Bauhause. Radi se o djelu umjetnice Sanele Jahić, na koju je vidljivo utjecao njen studij na današnjoj Univerzitetu Bauhaus u Weimaru, gdje je nekada djelovala škola Bauhaus, te gdje i danas njene poruke prenose na mlade generacije umjetnika. Zajednički interes za iste umjetničke vrijednosti, koje je uveo nekadašnji Bauhaus, dakle, uprkos značajnoj vremenskoj distanci,

doveo je u Weimar kako Černigoja, tako i Jahićevu, a Živadinova je odveo neposredno u svemir. Povezali su se putevi i vrijeme rođenja avangarde s postmodernom retrogardom, koja pokušava produžiti ovu zaostavštinu i nadgraditi je u smjeru novih mogućnosti savremenog vremena. Ovaj dugi historijski luk danas na lijep način ukazuje na to koliko su uistinu bili i još uvijek jesu dalekosežni utjecaji Bauhauusa. Na muzejima je sada to da aktivno prate njihove dalje tokove, da ih prepoznaju i pravovremeno čuvaju od eventualne nove opasnosti od zaborava.

Jadranka Vinterhalter

ARHIVI KAO ČUVARI MEMORIJE I REFERENTNI IZVORI U ISTRAŽIVANJU BAUHAUSA I NJEGOVIH UTJECAJA

Istraživački i izložbeni projekt Bauhaus – umrežavanje ideja i prakse (BAUNET) ukazao je na značaj arhiva kao polazišta i izvora u traganju za činjenicama i podacima, fotografijama, korespondencijom, tiskovinama, jednom rječju, memorijom o umjetnicima i arhitektima, radovima i događanjima vezanim uz Bauhaus i njegove utjecaje.

Glavnina arhivskog materijala o profesorima i studentima znamenite škole čuva se u Bauhaus arhivima, od kojih je onaj u Berlinu središnja i najbogatija arhivska ustanova, te u Weimaru, gdje je Bauhaus osnovan 1919., i u Dessau, gdje je škola djelovala u periodu 1925–1932. Vrijedan arhivski materijal čuva se u dokumentacijskim odjelima i arhivima muzeja uključenih u projekt BAUNET: Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu, Universalmuseum Joaneum u Grazu, Galeriji Avgusta Černigoja u Lipici. Međutim, istraživanje teme ne bi bilo potpuno bez uvida u arhive umjetnika i arhitekata Selmana Selmanagića, Vjenceslava Richtera i Ivana Picelja, kao i u dokumentaciju i korespondenciju Marie Luise Betlheim. Zbirka Marie Luise Betlheim, koja se od 1927. čuva u Zagrebu, u vlasništvu je Ruth Betlheim. Uz vrijedna likovna djela zbirka sadrži i dokumentaciju te korespondenciju s umjetnicima i arhitektima pripadnicima weimarskog

Bauhausova kruga, a s kojima je Marie Luise Betlheim prijateljevala dvadesetih godina 20. st. kao učenica muzičke škole u Weimaru. Istaknutu vrijednost imaju rukopisi i pisma Farkasa Molnára i oslikana pisma Lou Scheper. Obiteljski arhiv Selmana Selmanagića, o kojem skrbe kćeri znamenitog arhitekta i urbanista, čuva se u stanu u Weissenseeu u Berlinu, u kojem je obitelj živjela nakon Drugog svjetskog rata. Iznimno vrijedan arhivski materijal koji posjeduje bio je ključni izvor za pisanje knjige Selman Selmanagić i Bauhaus autorice Aide Abadžić Hodžić, objavljene 2014., a jednako je tako nezaobilazna referentna točka u pripremi BAUNET izložbe i kataloga. U obradi opusa zagrebačkog arhitekta i likovnog umjetnika Vjenceslava Richtera, suosnivača i člana grupe EXAT 51, koristi se građa iz njegova privatnog arhiva, koji je 2007. doniran Muzeju suvremene umjetnosti i priključen Zbirci Richter. Smještena u kući na Vrhovcu (Zagreb), gdje je Richter živio i stvarao, Zbirka je darovana gradu Zagrebu (1980), otvorena za javnost (2000), a njome upravlja MSU. Arhiv i biblioteka Ivana Picelja, poznatog hrvatskog likovnog umjetnika i dizajnera, donirani su 2012. Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu, gdje se i čuvaju. U arhivu se nalazi do sada nepoznata građa o Piceljevima radovima iz pedesetih godina 20. st. i grupi EXAT 51 u kojoj je djelovao, nezaobilazna u novim interpretacijama poslijeratne apstraktne umjetnosti. Zaključimo da je golema vrijednost i značaj arhiva i arhivske građe koja se čuva, obrađuje i daje na uvid korisnicima, a kako bi se kroz stručna istraživanja rekonstruirala i interpretirala događanja iz prošlog vremena te osvijetlili opusi autora i njihovo stvaralaštvo.

Antonija Mlikota

O TRAŽENJU OPIPLJIVIH ZNAČENJA KROZ MATERIJU: PRIČA O OTTI BERGER

Hrvatska dizajnerica iz Tekstilne radionice Bauhauusa Otti Berger ime je o kojem se u posljednjih nekoliko godina sve više govori. Ona je svojim umjetničkim talentom, ambicioznim radom, novim tehnološkim i dizajner-

skim rješenjima zauzela važno mjesto u povijesti tekstilnog dizajna ali i škole Bauhaus, kao i u pregledima razvoja evropske i hrvatske umjetnosti u prvoj polovici 20. st. Njezino ime susrećemo u svakom ozbiljnijem pregledu povijesti i rada Bauhaus škole, osobito u razdoblju njezinog djelovanja u Dessau. Istraživanje njezina nasljeđa izuzetno je važno jer se danas sve češće istražuje rad tekstilne radionice i njezinih dizajnera, a koji su i u Bauhausu a i nakon njega bili poprilično marginalizirani. U Tekstilnoj radionici Bauhauusa Otti Berger najprije je studirala a kasnije i predavala te ju je u jednom kratkom razdoblju i vodila. Nakon odlaska s Bauhaus škole, Otti Berger otvorila je vlastiti tekstilni atelje Otti berger atelier für textilien, stoffe für kleidung und wohnung möbel-vorhang – wandstoffe bodenbelag u Berlinu, ali je vrlo brzo, i to zbog svoga židovskog podrijetla, dobila zabranu rada, te je morala trajno zatvoriti vrata svog berlinskog ateljea. Otti Berger jedna je od rijetkih bauhausovaca koja je zatražila i nakon višegodišnje borbe uspjela dobiti zaštitu patenata za svoja dva inovativna tekstila. Službeno je najprije zaštitila svoj izum Möbellstoff – Doppelgewebe, a zatim je u Engleskoj zatražila i dobila patent za tkaninu Lame-Plume. Treći patent koji je zatražila u Njemačkoj, iako je predala svu potrebnu dokumentaciju, nikada nije odobren. Usprkos sve nepovoljnijim prilikama na tržištu, i dalje je neumorno radila. U jednom kratkom razdoblju boravila je u Engleskoj, pokušavajući pronaći posao, što joj, nažalost, nije uspjelo, kao, uostalom, ni pokušaj odlaska u Ameriku, gdje ju je čekao posao na novom Bauhausu te zaručnik Ludwig Hillberseimer. Pred sam kraj Drugog svjetskog rata, u travnju 1944. godine, odvedena je zajedno s obitelji iz svoga rodnog Zmajevca u Baranji u koncentracijski logor Auschwitz, gdje je ubijena.

Karin Šerman, Nataša Jakšić, Dubravko Bačić

BAUHAUSOVSKA MISAO U POSLIJERATNOM OPUSU GUSTAVA BOHUTINSKOG

Gustav Bohutinsky (Križevci, 1906. – Honolulu, Hawaii, 1987.) jedini je hrvatski arhitekt koji je studirao na Bauhausu. Ondje je proveo ljetni semestar 1930. godine, u posebno turbulentnom razdoblju škole, kad njome upravlja radikalni švicarski arhitekt Hannes Meyer, a predaje i njemački arhitekt i urbanist Ludwig Hilberseimer. Otad je bauhausovska misao postojano prisutna u Bohutinskijevom opusu i djelovanju. Vidljivo je to u korpusu stambenih zgrada iz međuratnog razdoblja, ali i u njegovom poslijeratnom opusu, između ostalog i u nizu specifičnih infrastrukturnih objekata kojima se predano bavio i kojima se ovaj rad primarno posvećuje.

U intenzivnoj fazi industrijalizacije i elektrifikacije zemlje nakon rata, prominentni arhitekti bili su pozivani sudjelovati u projektiranju brojnih industrijskih i tehnoloških objekata. Među njima bio je i ugledni profesor Arhitektonskog odjela zagrebačkog Tehničkog fakulteta, arhitekt Juraj Denzler, kojem su bile povjerene zadaće projektiranja termoelektrana i transformatorskih stanica duž cijele Hrvatske. Za potrebe projektiranja tih specifičnih objekata Denzler je oformio efikasni arhitektonski tim u kojem je ključnu ulogu imao upravo Gustav Bohutinsky. Bohutinsky je s Denzlerom radio na nizu takvih projekata, među kojima se kao zaseban korpus ističu tipizirane transformatorske stanice TS-300 u Križevcima, Zaboku i Plasama iz 1946. godine.

U radu se ispituje perzistencija bauhausovskog naslijeđa u razradi upravo ovih specifičnih zadataka. Sveobuhvatnim analizama propituje se prilagodba bauhausovske metode i pristupa u procesu projektiranja takvih objekata, kao i fuzija toga naslijeđa sa znanjima i uvjerenjima koje Bohutinsky stječe školovanjem i na Iblerovoj školi u Zagrebu. Taj se kreativni i metodološki sraz potom sagledava u širem kontekstu onodobne hrvatske modernističke arhitekture.

Bohutinsky i Denzler ovim su zadacima pristupili iznimno predano i temeljito, razrađujući proces projektiranja infrastrukturnih objekata do krajnjih slojeva i detalja, i to kako na funkcionalnoj i tipološkoj razini, tako i u pogledu odnosa s konkretnom lokacijom i kontekstom. Velika pažnja bila je posvećena pitanjima svrhe, programa, tehnološkog procesa i ekonomičnosti, no ne manje i pitanju samog oblikovanja, kao i ispravnog i što manje agresivnog smještanja tako velikih objekata u neposredni prirodni okoliš. U tim su istraživanjima bili uočljivi tragovi bauhausovskog projektantskog naslijeđa: u rezolutnom razmatranju funkcijsko-konstruktivskih i tehnološko-ekonomskih komponenata zadataka, otvorenom eksperimentalnom pristupu, kao i u logičnosti i fleksibilnosti prostornih shema i rješenja. No, istodobno je bila prepoznatljiva i nit ovdašnjeg, poglavito iblerovskog školovanja: u naglašenom umjetničkom naboju i ambiciji, kontekstualnom senzibilitetu, sublimaciji regionalnih elemenata te specifičnoj lokalnoj poetičkoj redukciji. Arhitektonska rješenja tipiziranih transformatorskih stanica TS-300 tako svjedoče o arhitektonskim vrijednostima i kvalitetama koje postojano traju na hrvatskoj arhitektonskoj sceni, baš kao i o njihovim dobrodošlim izvanjskim pokretačima i plodonosnim utjecajima.

Fehim Hadžimuhamedović

**STANDARDIZACIJA, IZOTROPNI PROSTOR
I UGAONI PROZOR:
BAUHAUSOVSKO NASLIJEĐE U BOSNI I HERCEGOVINI
U ARHITEKTURI PRIJE I POSLIJE II SVJETSKOG RATA**

Premda je ukupni izraz modernog mišljenja i nastajućeg industrijskog društva, kategorija standardizacije punu artikulaciju i afirmaciju dobija u Bauhausu. Ta se kategorija pojavljuje kao centralni teorijski, konceptualni, fenomenološki iskaz moderne arhitekture, kao i indikator njenog pojavljivanja. Kategorija standardizacije javlja se kao dvojni iskaz

uzročno-posljedične formule „forma slijedi funkciju“ – standardizirani su i funkcija i forma, odnosno, standardizacija je i uzrok i posljedica. Funkcija se pojavljuje kao princip organizacije standardiziranog prostora, dok se forma pojavljuje kao iskaz standardizirane geometrije. Tako, standardizacija artikulira kategoriju izotropnog prostora u arhitekturi – gradnju uniformnog prostora, jednakih vrijednosti u svakom svom sastavnom dijelu, baziranih na repetitiji jednog matičnog modula (geometrije). Izotropnost se manifestira i kao „puni“ i kao „prazni“ prostor – pojavljuje se na fasadi, u volumenu objekta, u planu objekta, kao aspekt materijalnosti zida, stuba itd. U vizualnom smislu, izotropni prostor gradi poželjnu sliku i model moderne arhitekture, čiji se red prepoznaje kao arhitektonska tjelesnost „kutije“. Izotropni prostor podrazumijeva nepostojanje hijerarhijskih odnosa – u izotropnom polju nema „glavnog“ i „sporednog“ prostora, već su svi prostori „isti“. Isti su i vizualni naponi u svakoj tački, odnosno modulu i sastavnoj jedinici prostora (fasade, volumena itd.). Promovira se „estetika istog“. Nasuprot modernoj, predmoderna arhitektura diferencira prostore – prostorni iskazi heterotropni su i hijerarhijski organizirani. Osim kao indikator pojave moderne arhitekture, izotropni modernistički prostor također se javlja kao indikator novovjekovnog procesa desimbolizacije – pražnjenja simbola od dubinske i transcendentalne supstancije, vidljivo u širim poljima kulture, umjetnosti, dizajna, arhitekture.

Vizualni iskaz arhitektonske tjelesnosti kutije, naročito fasadnog ospoljenja, ne mora biti u direktnoj kauzalnoj vezi s konstruktivnim sistemom na jednom objektu, premda je historijski značajno povezan s modernističkim izumom – konstrukcijom tzv. „zida-zavjese“. Na fasadi izotropni prostor artikuliran je vidljivom i materijaliziranom, ili, češće, nevidljivom i prikrivenom mrežom, najčešće pravokutnih modula. Sama tjelesnost kutije ima naglašenu trodimenzionalnu čvrstinu i vizualnu ekspresiju tjelesne jednosti arhitektonskog objekta, te je utisak da

težinske sile prihvata čitavim svojim oblikom. Ugaoni prozor jedan je od najznačajnijih indikatora pojave tjelesnosti kutije, odnosno standardizacije i izotropnog prostora u arhitekturi. Taj prozor nelogična je konstrukcija u tradicionalnoj i predmodernoj arhitekturi, budući da je kod njih koncentracija konstruktivnosti na uglu (stub ili punozidani ugao), te se, uobičajeno, ne pojavljuje. Ali, u moderni ugaoni prozor upravo sugerira to da se ne radi o tradicionalnim konstrukcijama i sistemnoj upotrebi teških materijala, već o novom konceptu izotropne arhitekture u formi tjelesnosti kutije. Bosanskohercegovačka moderna arhitektura, prije i poslije II svjetskog rata, posjeduje izrazite primjere objekata s upotrebom ugaonog prozora (R. Kadić, Z. Ugljen itd.) u naznačenoj artikulaciji izotropnog prostora, sa zanimljivim varijacijama (npr. mreža izotropnih vizualnih napona artikulirana obloženim pločicama na fasadi i sl.). Pažljiva analiza otkriva nivo dosljednosti funkcionalističko-modernističkog izraza i čistoću bauhausovskog modela te sugerira značajne dosege bosanskohercegovačke moderne arhitekture.

Peter Peer

„SVA ARHITEKTURA PROSTORNA JE UMJETNOST“: SKICA ARHITEKTONSKOG DJELA HUBERTA HOFFMANNA

Hubert Hoffmann 1959. godine prihvatio je dodjeljivanje profesure za Urbanizam i Dizajn na Tehničkom univerzitetu u Grazu, gdje je također postao šef Instituta za urbanizam i planiranje upotrebe zemljišta. Njegov rad kao arhitekta, naročito kao urbaniste, uveliko je oblikovao lice Graza. Hoffmann se nije posvetio samo održavanju historijskog okruženja grada, već je također razvio važne principe štajerskog Zakona o uređenju i planiranju regionalnog prostora, te je u Štajersku uveo gradnju kompaktnih, niskih naselja. Prilikom izložbe Hoffmanna u Berlinu u Arhivu Bauhausa 1975. godine, Julius Posener napisao je: „Kada posmatramo

njegovu arhitekturu, nema-mo osjećaj da se radi o arhitekturi Bauhausa. Za razliku od većine učenika Bauhausa, Hoffmann je išao vlastitim putem.” Međutim, iako Bauhaus nije ostavio trajan estetski učinak na Hoffmannov opus, ipak je očigledan u njegovom konceptu dizajna, naprimjer, u njegovom stavu prema odnosu između arhitekture i čovjeka. Sam Hoffmann jedanput je rekao to da Bauhaus ne predstavlja neki određeni stil, već ideju koja oblikuje sve oblasti umjetnosti i života, s ciljem da u konačnici ujedini ovo dvoje. Sa svojim ekološkim konceptom koji je već ranije igrao veliku ulogu u njegovom radu, Hoffmann direktno nastavlja napore Hannesa Meyera u Bauhausu. Isto vrijedi i za njegove koncepte urbanog planiranja koji su opisani u raspravi pod nazivom Strukturirani i miješani grad (Die gegliederte und aufgelockerte Stadt), u kojoj nastavlja razvijati ideje Bauhausa u vezi s odnosom između arhitekture i društva. Za Hoffmanna sva arhitektura je prostorna umjetnost – i radije ju je ovako i nazivao. Walter Gropius naglašavao je Hoffmannovu potragu za novi prostornim konceptom koji bi poslužio društvu „i oslobodio čovjeka okova konvencije, stvorio bolje uvjete življenja za njega i pomogao mu da postane sretnije, zdravije biće koje više voli prirodu”. Stoga, Hubert Hoffmann u tom smislu može se opisati kao jedan od najvažnijih arhitekata njemačkog govornog područja, kao čovjek koji je nastavio razvijati i prenositi koncepte Bauhausa i daleko u 20. stoljeću.

Vesna Meštrić

BAUHAUS KAO OBRAZOVNI MODEL: PRIMJERI NASTAVNIH PROGRAMA POSLIJE 1945.

Nastavni program Visoke škole za arhitekturu, dizajn i vizualne umjetnosti Bauhaus, osnovane 1919. u Weimaru, bio je odraz novog vremena, novog pedagoškog pristupa, a kojim je uspostavljena veza između teorije i praktičnog rada, umjetnosti i obrta. Kada je 1933. škola, koja se u to

vrijeme nalazila u Berlinu, prisilno zatvorena odlukom nacističke vlasti, teško je bilo predvidjeti njeno buduće značenje, a koje će steći i održati sve do današnjih dana. Nekadašnji profesori i učenici na Bauhausu postat će inicijatori i nosioci nastavnih programa u obrazovnim institucijama nedugo po završetku Drugog svjetskog rata, u okolnostima vrlo sličnim onima u kojima je nastao Bauhaus.

Jedan od ključnih događaja predstavlja osnivanje Visoke škole za dizajn u Ulmu, čiji su program 1947. osmislili i strukturirali nekadašnji student Bauhausa Max Bill u suradnji s Inge Scholl i Otlom Aicherom. Nekoliko godina kasnije, 1955., povodom otvorenja nove zgrade, Walter Gropius svojim dolaskom potvrdio je važnost škole te je održao govor u kojem je istaknuo kako su ideje i principi Bauhausa u Ulmu dobili novu njemačku domovinu i mogućnost njihovog organskog razvoja. Ideje Bauhausa povezivale su umjetnike, arhitekta, dizajnere i druge stručnjake iz srodnih područja, a čiji su osobni arhivi danas izvorišta u istraživanjima. U Arhivu Ivana Picelja, koji se čuva u Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu, jedan od važnih dokumenata jeste kopija nastavnog programa ulmske škole, a na čijoj naslovnici nalazi se napomena: „samo za privatnu informaciju“. Ivan Picelj, jedan od suosnivača i članova grupe EXAT 51 tako je bio dobro upoznat s konceptom ulmske škole upravo preko Maxa Billa, dok je Zvonimir Radić, profesor na Akademiji primijenjene umjetnosti u Zagrebu i član grupe EXAT 51, posjetio Visoku školu u Ulmu u dva navrata početkom šezdesetih godina 20. st.

U Zagrebu je već 1949. osnovana Akademija primijenjenih umjetnosti, čiji se nastavni program može dovesti u vezu s pedagoškim konceptom Bauhausa. Uz Zvonimira Radića, za kratkog rada Akademije (1949–1955), predavao je i arhitekt Vjenceslav Richter (1953–1954), još jedan član grupe EXAT 51. Nastavni planovi i programi pojedinih odjela Akademije temeljeni su na poznatoj strukturi i načelima obrazovnog programa Bauhausa. Zanimljivo je i to da se paralelno s ustrojem Akademijinog nastavnog plana stvara i novi nastavni plan Škole primijenjene umjetnosti

u Zagrebu, također zasnovan na iskustvima Bauhausa, škole na kojoj je pedagoški angažman imao i Zvonimir Radić.

Brojne inicijative za osnivanje škola arhitekture i dizajna po uzoru na Bauhaus javljaju se istovremeno i u Istočnoj Njemačkoj. U tome su ponovno veliku ulogu imali nekadašnji studenti Bauhausa, a jedan od nastavnika koji od 1950., na poziv tadašnjeg ravnatelja M. Stama, započinje predavati na Visokoj školi za primijenjene umjetnosti Weisensee u Berlinu bio je arhitekt Selman Selmanagić. O njegovoj izvrsnosti i posvećenosti pedagoškom radu baziranom na postulatima Bauhausa svjedoče dokumenti koji se danas čuvaju u privatnom arhivu obitelji Selmanagić u Berlinu. Mnogo je obrazovnih institucija na kojima su tokom druge polovice 20. st. primjenjivani pedagoški modeli Bauhausa, a kako bi cjelovito prikazali utjecaje u regiji potrebno je istaknuti profesorski rad Huberta Hoffmanna na Tehničkom fakultetu u Grazu, koji je intenzivno surađivao sa Selmanom Selmanagićem, kao i nastavni program Smjer B Edvarda Ravnikara na Arhitektonskom fakultetu u Ljubljani.

Organizator

Akademija likovnih umjetnosti u Sarajevu
Obala Maka Dizdara 3, 71 000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
tel.: ++ 387 33 210 369
fax.:++ 387 33 210 530
e-mail: alu@alu.unsa.ba
www.alu.unsa.ba

Koncepcija

Aida Abadžić Hodžić

Organizacija

Aida Abadžić Hodžić
Jasmina Gavrankapetanović-Redžić

Izdavač

Akademija likovnih umjetnosti u Sarajevu

Za izdavača

Amela Hadžimejlić Kečo

Urednica

Aida Abadžić Hodžić

Prijevod

Ivana Nevesinjac

Lektura

Sanjin Kodrić

Grafičko oblikovanje

Adnan Suljkanović
www.adnansdesigns.com

Štampa

Dobra knjiga d.o.o., Sarajevo
Tiraž: 300

©2014 Akademija likovnih
umjetnosti u Sarajevu

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

72:929 Selmanagić S.(063)(082)
929 Selmanagić S.(063)(082)

MEDUNARODNI naučni simpozij Bauhaus
u životu i djelu Selmana Selmanagića
(2014 ; Sarajevo) Bauhaus u životu i djelu
Selmana Selmanagića /Međunarodni naučni
simpozij Bauhaus u životu i djelu Selmana
Selmanagića, Sarajevo, 23. oktobra
2014. ; [prijevod Ivana Nevesinjac]. -
Sarajevo: Akademija likovnih umjetnosti =
Akademie der bildenden Künste, 2014. - 27,
27 str. ; 21 cm

Nasl. prištampanog prijevoda: Das Bauhaus
im Leben und Werk von Selman Selmanagić.
- Tekstovi štampani u međusobno obrnutim
smjerovima.

ISBN 978-9958-9603-8-3

COBISS.BH-ID 21592070

Simpozij je realiziran uz finansijsku podršku:

EU Kultura
Goethe-Institut Bosne i Hercegovine
Regionalni Austrijski ured za naučnu i
kulturnu suradnju, Sarajevo
Ministarstvo civilnih poslova
Bosne i Hercegovine
Federalno ministarstvo kulture i sporta –
Fondacija za muzičke, scenske
i likovne umjetnosti
BH pošta
Bošnjački Institut - Fondacija
Adila Zulfikarpašića.